

MEDICINA U OSIJEKU U DOBA FRANJE JOSIPA I. – OSNIVANJE HUTTLER-KOLHOFFER-MONSPERGEROVE ZAKLADNE BOLNICE

MEDICINE IN OSIJEK DURING THE REIGN OF FRANZ JOSEPH I – THE ESTABLISHMENT OF THE HUTTLER-KOLHOFFER-MONSPERGER FOUNDATION HOSPITAL

Bruno Atalić*, Ana Lučin Atalić**, Jurica Toth***

SAŽETAK

Austrijski car i hrvatsko-ugarski kralj Franjo Josip I. (1830./1848. – 1916.) bio je najdugovječniji habsburški vladar. U sklopu njegovih posjeda nalazio se i Osijek koji od 1809. uživa status slobodnoga kraljevskoga grada. U promatranome razdoblju sjedište je Virovitičke županije i prijestolnica Kraljevine Slavonije do njezina uklapanja u Trojednu Kraljevinu Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. Zbog toga Osijek čini ne samo političko, gospodarsko i kulturno već i zdravstveno središte. Na početku vladavine Franje Josipa I. u njemu djeluju dvije bolnice: vojna u baroknoj vojnoj utvrdi Tvrđi i civilna u Novome gradu. Najznačajniju ulogu u daljnjemu razvoju osječkoga i slavonskog zdravstva ima zaklada osnovana 1806. iz ostavština gostioničara Johanna Kolhoffera, kožara Josefa Huttlera i isusovca Cristiana Monspergera. Iako je prvotno bila namijenjena osnivanju sirotišta, zbog brojnih nepogodnih političkih okolnosti, zaklada, uz do tada glavnici višestruko

* Poliklinika Sveti Rok, Ulica Grada Vukovara 284d, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: bruno.atalic@stx.oxon.org. ORCID: 0000-0003-0741-9632.

** Dom zdravlja Zagreb Istok, Švarcova 20, 10000 Zagreb, Hrvatska.

*** Adriatic West Medtronic, Folnegovićeva 1c, 10000 Zagreb, Hrvatska.

Adresa za korespondenciju: Bruno Atalić, Poliklinika Sveti Rok, Ulica Grada Vukovara 284d, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: bruno.atalic@stx.oxon.org.

prispisane kamate, pod upravu grada dolazi tek 1867. Novcem iz nje se tada uz sirotište završeno 1868. podiže i nova osječka bolnica otvorena 1874. Huttler-Kohlhoffer-Monspergerova zakladna bolnica bila je najveća i najmodernija bolnica u Trojednoj Kraljevini, a njezina je zgrada, unatoč kasnijim izgradnjama različitih bolničkih odjela, do danas ostala najrepreszentativnija građevina u sklopu Kliničkoga bolničkog centra Osijek.

Ključne riječi: Osijek, Kraljevina Slavonija, Franjo Josip I., 19. stoljeće; 20. stoljeće, povijest medicine

UVOD

Austrijski car i hrvatsko-ugarski kralj Franjo Josip I. (1830./1848. – 1916.) bio je najdugovječniji habsburški vladar. Na prijestolje stupa kao osamnaestogodišnjak revolucionarne 1848. godine. U sklopu njegovih posjeda nalazio se i Osijek koji od 1809. uživa status slobodnoga kraljevskoga grada. U tom je razdoblju sjedište Virovitičke županije, nazvane po Virovitici, koja je status slobodnoga kraljevskoga grada imala još od srednjega vijeka, točnije od 1234., dakle čak osam godina prije Zagreba koji ga od hrvatsko-ugarskoga kralja Bele IV. dobiva 1242. kao zahvalu za pružanje utočišta tijekom provale Tatara. Osijek je u promatranome razdoblju i prijestolnica Kraljevine Slavonije do Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868., odnosno njezina uklapanja u Trojednu Kraljevinu Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju. U Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji Osijek je, nakon Zagreba kao njezine prijestolnice, cijelo to vrijeme drugi najveći grad po broju stanovnika. Zbog svega toga Osijek je ne samo političko, gospodarsko i kulturno već i zdravstveno središte Slavonije (Plevnik, 1987). Međutim, upravo je navedeno kasno stjecanje statusa slobodnoga kraljevskoga grada paradoksalno imalo presudnu ulogu na razvoj osječkoga zdravstva u analiziranome razdoblju, razjašnjavanje čega je krajnji cilj našega znanstvenog istraživanja, odnosno glavni razlog pisanja rada. Budući da je riječ o preglednome radu, najprije će se prikazati stanje medicine prije promatranoga razdoblja, kako bi se dobio cjelokupan dojam o napretku postignutome u spomenutome razdoblju, pri čemu će se prvenstveno koristiti relevantni kritički odabrani sekundarni izvori, uz nadopunu primarnim izvorima. U tome smislu će kao polazište biti korištena objavljena istraživanja osječke povijesti medicine Kamila Firingera i Vladimira Utvića te istraživanja hrvatske povijesti medicine Krešimira Regana i Vlatke Dugački.

Na početku vladavine Franje Josipa I. Osijek se sastoji od četiri gradske četvrti: Gornjega grada, Tvrđe, Donjega grada i Novoga grada. U njemu još od prve polovice 18. stoljeća djeluju dvije bolnice: vojna (*castrensis*) u Tvrđi i civilna (*civilis*) u Novome gradu (Mažuran, 1965). Prva je između 1726. i 1730.

izgrađena vojna bolnica u baroknoj vojnoj utvrdi Tvrđi i bila je namijenjena isključivo liječenju vojnika (slika 1.). To ne iznenađuje ako se ima na umu važnost koju je vojska imala zbog blizine granice s Osmanskim Carstvom. Bolnica dobiva na važnosti osobito u razdoblju između 1735. i 1786. tijekom kojega je u Tvrđi bila smještena Generalna komanda za Kraljevinu Slavoniju (Atalić, 2007a). Komanda je bila smještena u jednokatnoj zgradi u baroknome stilu koja se sastojala od dva okomita krila: južnoga i istočnoga. Sagrađena je na mjestu Kasim-pašine medrese u neposrednoj blizini crkve svetoga Mihaela Arkandjela, koja je, također u baroknome stilu, nešto prije sagrađena na mjestu Kasim-pašine džamije (Mažuran, 2005). U njoj je do Domovinskoga rata nastavila djelovati vojna bolnica, a danas se u njoj nalazi Tehnološki fakultet.

Slika 1. Nekadašnja vojna bolnica, današnji Tehnološki fakultet.

Figure 1. Former military hospital, today's Faculty of Technology.

Civilna bolnica podignuta je malo poslije za potrebe bolesnih stanovnika tijekom velike epidemije kuge, koja je trajala između 1736. i 1741. (Atalić, 2007b). Otvorena je u bivšoj kući Wolfganga Signera Aignera u Novome gradu, koja je tijekom epidemije služila kao kontumac (Atalić, 2012). Ta je barokna prizemnica od svojega početka bila neadekvatna za potrebe bolnice (slika 2.). Lijevo od nje nalazio se 'Gradski vrt' s plesnom dvoranom, a desno grad-

ska streljana, stvarajući buku koja je smetala bolesnicima (Firinger & Utvić, 1970). Bolnica je istodobno služila kao *Spitall* (za siromašne), *Nosocomium* (za bolesnike), *Gerontocomium* (za starije) i *Xenodochium* (za strance) te je bilo uobičajeno da zdraviji pacijenti služe bolesnije i obavljaju druge kućanske poslove (Firinger i Utvić, 1970).

Slika 2. Nekadašnja civilna bolnica, današnji Starački dom.

Figure 2. Former civilian hospital, today's nursing home.

Prvi put se spominje u oporuci Antuna de Kosticza 27. listopada 1764., kojom on ostavlja 100 forinti za 'Varoški Spitall'. Prvi zabilježeni pacijent bio je krojač Sebastijan Grughamer (Krieghammer) iz Gornjega grada. Uobičajene bolesti liječene u bolnici bile su skorbut, očne bolesti, tumori, ergotizam, unutarnje krvarenje, dizenterija, polipi, freneza, febris continua, konvulzije, herpes febrilis i unutarnja gangrena, a uobičajene ozljede utapanje u Dravi, konjski udarac, ozljede ruku, udar groma i udar kamenom (Firinger i Utvić, 1970).

Bolnica je istodobno vođena kao karitativna i kao profitabilna ustanova zbog čega je 1. travnja 1762. čak iznajmljena gostioničaru Maximilianu Thiellu za 116 forinti godišnje. Njezin je glavni doprinos dolazio od iznajmljivanja imanja, gostionice, vrta, dvorišta, polja i kuće u njezinu vlasništvu, koji je iznosio oko 140 forinti za trogodišnje razdoblje. Tako dobiveni prihodi pretvarani su u glavnicu iz koje su izdavani kamatarski zajmovi građanima (Firinger i Utvić, 1970). Gradsko vijeće grada Osijeka određivalo je koji su

štićenici bolnice bili u mogućnosti plaćati mjesečnu pristojbu od 3 forinte. Tome treba pribrojiti i donacije retfalačkih grofova Pejačevića te valpovačkih baruna Prandaua kao najistaknutijih plemića osječkoga kraja (Mažuran, 1993). Konačno, odlukom Gradskoga vijeća bolnici su pripadali i milodari od Kamenoga križa podignutoga pokraj stratišta, koji su iznosili oko 100 forinti godišnje. Ravnatelj bolnice (*provisor in hospitali civico*) bio je dužan Gradskome vijeću podnositi godišnje izvješće o poslovanju bolnice, koje su potom razmatrali gradski sudac i gradski vijećnici. Bolnicu je nadzirao *inspector xenodochialis* koji je bio član Gradskoga vijeća. Gradsko vijeće je imenovalo i stalnoga bolničkoga *chirurgusa xenodochialis* (Firinger i Utvić, 1970).

Prvi ravnatelji bolnice bili su Johann Briendel i Adam Piel. Nakon njih su slijedili Lovro Lamberger, Karlo Libensky, Rupert Nitzinger, Andrija Ziegler, Franjo Schweller, Ivan Appelhoffer, Vjenceslav Pokorny, Josip Krizmanić i Ignjo Florschütz. Posljednji ravnatelj bio je liječnik Ignjat Blauhorn (Firinger i Utvić, 1970). Od internista u bolnici su tijekom njezina postojanja djelovali Franjo Knopp, Franjo Quiring i prije navedeni Ignjat Blauhorn, a od kirurga Antun Reinhard, Bartol Šušnik (Schusnik, Shusnek) i Franjo Schott, pri čemu treba imati na umu da se medicinski specijalisti javljaju u značajnijem broju tek od sredine 19. stoljeća. Od ostaloga osoblja bolnice potrebno je spomenuti činovnike, bolničare i franjevačkoga svećenika koji je nedjeljama i blagdanima bio dužan služiti Svete mise (Firinger i Utvić, 1970). Iz svega navedenoga razvidno je da bolnica nije bila dorasla potrebama stalno rastućega broja stanovnika grada Osijeka i njegove okolice. Zbog toga su neprestano stvarani planovi za njezino proširenje, koji se, na žalost, nisu ostvarili. Jedini napredak je ostvaren kada je od franjevac iz Tvrđe 1. rujna 1865. unajmljena i adaptirana zgrada u obližnjemu vrtu, nakon čega je bolnica mogla primiti 50 bolesnika (Sršan, 1993).

HUTTNER-KOHLHOFFER-MONSPERGEROVA ZAKLADA

Daljnji razvoj medicine u Osijeku, odnosno Virovitičkoj županiji, ali i ostatku Kraljevine Slavonije, vezan je za Huttler-Kohlhoffer-Monspergerovu zakladu. Njezin *spiritus movens* bio je umirovljeni osječki isusovac iz Gornjega grada Christian Monsperger. (Treba imati na umu da je navedeni red osnovan 1540., zbog političkih razloga ukinut 1773., što objašnjava termin njegova umirovljenja, te ponovno uspostavljen 1814.) (Wright, 2006). Upravo je Monsperger 1782. nagovorio gostioničara iz Tvrđe Johanna Kohlhoffera da svoju životnu ušteđevinu od 16,680 forinti oporučno donira za osnivanje sirotišta u Osijeku. Kohlhoffer se na to odlučio jer je nakon smrti svoje kćeri jedinice

ostao bez nasljednika. Monsperger potom još iste godine nagovara i kožara iz Donjega grada Josefa Huttlera da svoju životnu ušteđevinu od 35,877 forinti oporučno donira za isti cilj. Konačno, i sam Christian Monspereger oporučno ostavlja svoju životnu ušteđevinu od 1,080 forinti za osnivanje sirotišta te inicira osnivanje zaklade koja bi to provela u djelo. Huttler umire 1801., Kohlhoffer 1802., a Monsperger 1803. godine. Na temelju navedene tri oporuke Gradsko vijeće grada Osijeka 1806. službeno utemeljuje Huttler-Kohlhoffer-Monspergerovu zakladu u vrijednosti od 54,537 forinti (Utvić, 1970). Treba istaknuti da je Monsperger do vizionarske ideje o osnivanju zajedničkoga sirotišta došao još 1782. u vrijeme podijeljenosti Osijeka na tri zasebne magistratske gradske općine, Gornji grad, Tvrđu i Donji grad (slika 3.), pod zajedničkom upravom Carske dvorske komore, jer je do njihova ujedinjenja, ponajprije zbog protivljenja stanovnika Donjega grada, koji su željeli zadržati svoj sajam te samostalni sud, došlo tek 2. prosinca 1786. godine. Zbog toga veću važnost dobiva i činjenica da je svaki od donatora potjecao iz različite magistratske općine, pa su tako svojom usmjerenošću prema istome cilju prejudicirali njihovo kasnije službeno ujedinjenje (Gačina i Ivanković, 1996). Istodobno, iz njihovih imena, odnosno prezimena, može se zaključiti da su sva trojica bili pripadnici njemačke nacionalne manjine, u tadašnjemu Osijeku najbrojnije nakon hrvatske većine, što zorno svjedoči o njegovoj multikulturalnosti. Konačno treba istaknuti da je i sama ideja o osnivanju sirotišta bila avangardna za tadašnje vrijeme, jer se ona u drugim gradovima Kontinentalne Hrvatske počinju osnivati tek s pola stoljeća odmaka, primjerice u Karlovcu 1842., a u Zagrebu 1855. (Batinić, 2014).

Na žalost, u slučaju osnivanja osječčkoga sirotišta uslijedio je dugačak put od ideje do realizacije. Budući da Osijek tada još nije bio slobodan kraljevski grad, što postaje tek za tri godine 1809., Mađarska kraljevska komora uzima cjelokupnu Huttler-Kohlhoffer-Monspergerovu zakladu u Budim te je dijeli u zajam mađarskim plemićima. Budući da kamate na glavnice redovito pristižu, četrdesetak godina poslije, točnije 1843., zaklada s kamatama iznosi 196,156.95 forinti, što je gotovo četverostruko više od prvotnoga iznosa. Zbog izbijanja mađarske revolucije 1848., Carska dvorska komora zakladu koja sada iznosi 348,828 forinti, odnosno čak gotovo sedam puta više od osnovne glavnice, premješta u Beč. Iako Gradsko vijeće grada Osijeka cijelo to vrijeme upućuje neprestane apele za povratak zaklade, ne postiže željeni rezultat. Oko istoga cilja angažira se i bosanski i srijemski biskup Josip Juraj Strossmayer (1815. / 1849. – 1905.) koji između 1857. i 1867. također šalje žalbe u Beč, što je konačno, uz privolu cara i kralja Franje Josipa I., rezultiralo povratom zaklade

u Osijek. Tijekom tih ukupno 61 godinu Osijek nije imao sirotište za smještaj nezbrinute djece, a prije opisana 'Civilna bolnica' bila je u lošem stanju i nije odgovarala potrebama rastućega broja stanovnika (Utvić, 1970).

Slika 3. Plan Osijeka u 18. stoljeću. Preuzeto iz: Gaćina S, Ivanković GM.

Planovi i vedute Osijeka. Osijek: Muzej Slavonije Osijek; 1996.

Figure 3. Plan of the city of Osijek in the 18th century. Retrieved from: Gaćina S., Ivanković G. M. Plans and views of the city of Osijek. Osijek: Museum of Slavonia, Osijek; 1996.

Dana 1. kolovoza 1867. Carska dvorska komora odobrava 72,464 forinte iz Huttler-Kohlhoffer-Monspergerove zaklade za izgradnju sirotišta koje je svečano otvoreno 11. ožujka 1870. godine. Za njegove potrebe u Gornjem je gradu podignuta katnica u neoklasicističkome stilu. Sirotište je na otvorenju primilo 15 dječaka i 15 djevojčica, što je bilo daleko ispod njegovih kapaciteta (Utvić, 1970). S obzirom na višestruko naraslu glavnicu zaklade, koja nije bila ni približno iscrpljena izgradnjom sirotišta, postavilo se pitanje njezine daljnje iskoristivosti. Pritom se nametnuo problem nedostatka odgovarajuće bolnice za civilno stanovništvo Osijeka i okolice, kao i čitave Slavonije.

Zbog toga 24. ožujka 1870. Carska dvorska komora odobrava 120,000 forinti za izgradnju bolnice koja je svečano otvorena 1. studenoga 1874. i nazvana Huttler-Kohlhoffer-Monspergerova zakladna bolnica. Za potrebe bolnice u Donjem je gradu podignuta reprezentativna dvokatnica, također u neoklasicističkome stilu, okružena velikim parkom (Utvić, 1970). Ulice oko bolnice

su prema donatorima nazvane Huttlerova istočno, ime je ponovno vraćeno 1991. te je u njoj službena adresa bolnice, Monspergerova sjeverno, također ponovno vraćena 1991. i Kohlhofferova južno, koja danas nosi ime cara Hadrijana budući da je bolnica podignuta na mjestu nekadašnje rimske kolonije Murse, ponovno istražene tijekom 1980-ih godina.

U vrijeme otvorenja to je bila najveća i najmodernija bolnica u jugoistočnome dijelu Austro-Ugarske Monarhije, pri čemu je za ilustraciju dovoljno samo navesti da je od svojega otvorenja 1874. bila grijana toplim zrakom iz vlastite kotlovnice, kakvo je u tadašnjoj Monarhiji imao još jedino *Nordwestbahnhof* u Beču (Utvić, 1970). Do danas je to najreprezentativnija građevina Kliničkoga-bolničkoga centra Osijek, a u njoj je sada smještena Klinika za unutarnje bolesti. U Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji tada su djelovale ukupno 33 bolnice (Dugački & Regan, 2019): zemaljska bolnica u Pakracu, gradske javne bolnice u Varaždinu, Karlovcu, Koprivnici, Sisku, Senju, Požegi, Slavon-skome Brodu, Petrovaradinu i Srijemskim Karlovcima, gradska bolnica bez prava javnosti u Križevcima, kotarske bolnice u Srijemskoj Mitrovici i Vinkovicima, županijske bolnice u Gospiću, Ogulinu, Petrinji, Glini, Novoj Gradiški, Bjelovaru i Dugoj Resi, općinske bolnice u Vukovaru, Rumi i Velikoj Gorici, privatne bolnice s pravom javnosti: Bolnica Milosrdne braće u Zagrebu (osnovana 1804.), Bolnica Milosrdnih sestara u Zagrebu (osnovana 1846.) (Dugački, 2003) i Bolnica Milosrdnih sestara u Zemunu te privatne bolnice bez prava javnosti u Novom Marofu, Virovitici, Daruvaru, Belišću, Vrbanji i Đakovu. U Kraljevini Dalmaciji su nakon srednjovjekovnih bolnica u Rabu (1312.), *Domus Christi* u Dubrovniku (1347.) i Splitu (XIV. st.), u analiziranome razdoblju sagrađene bolnice u Šibeniku (1883.), Zadru (1887.) i Dubrovniku (1888.). U Istri se prve bolnice spominju u Poreču i Puli u XIII. stoljeću, zatim u Rovinju i Koprju, a u Rijeci je srednjovjekovna bolnica *Svetoga Duha* osnovana u XV. stoljeću, 1835. premješta se na novu, iako i dalje neadekvatnu lokaciju (Dugački i Regan, 2019).

Dana 21. studenoga 1874. Gradsko vijeće grada Osijeka zatvara 'Civilnu bolnicu' te određuje da se zgrada i inventar organiziraju kao 'Gradska ubožnica', koja ondje djeluje i danas kao starački dom za potrebite, a da se oprema i instrumenti predaju Huttler-Kohlhoffer-Monspergerovoj zakladnoj bolnici. Pritom se paralela može povući sa zagrebačkom Bolnicom Svetoga Duha u koju su 1930. premješteni oprema i instrumenti iz ukinute Bolnice Milosrdne braće koja se od svojega osnutka 1804. nalazila na današnjem Trgu bana Jelačića. Osječka bolnica dana je na upravu Družbi sestara milosrdnica svetoga Vinka Paulskoga, a za prvu ravnateljicu postavljena je superiorica Philomena Massy.

To je tada bila ustaljena praksa u katoličkim državama poput Austro-Ugarske Monarhije. Isto je bio slučaj i sa zagrebačkom Bolnicom *Sestre milosrdnice* osnovanom 1846., koja i danas ponovno nosi isto ime (Dugački, 2003).

Dotadašnji ravnatelj 'Civilne bolnice' doktor Ignjo Blauhorn 30. prosinca 1874. odlazi u mirovinu, a njegov pomoćnik i zamjenik doktor Ferdo Knopp postaje prvi liječnik nove bolnice. Godine 1893. ravnateljem osječke bolnice postaje dotadašnji ravnatelj opatijskoga lječilišta doktor Vatroslav Schwartz (1861. – 1925.). Iste te godine Gradskome vijeću grada Osijeka podnosi 'Liječničko izvješće' kao prvo takvo godišnje izvješće o radu i djelovanju Zakladne bolnice, čiji se originalni primjerak sada čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Za vrijeme njegova ravnateljstva tijekom 1894. izgrađeni su paviljon za kužne bolesti, mrtvačnica, ledenica, dezinfektor i novi sanitarni čvor, a izvedene su i brojne adaptacije na glavnoj bolničkoj zgradi. Nakon njegova premještaja za ravnatelja bolnice u Pakracu, za vršitelja dužnosti ravnatelja osječke bolnice imenovan je 1895. kirurg Bela Fischer (1867. – 1938.), a iste godine bolnica mijenja ime u Sveobća i javna Huttler-Kollhofer-Monspergerova zakladna bolnica pod Zemaljskom upravom u Osijeku. Godine 1899. ravnateljem osječke bolnice postaje doktor Alfons Muža (1861. – ?), koji organizira zaseban internistički odjel te u Osijek dovodi prvi RTG uređaj, što se smatra začetkom osječke radiologije (Utvić, 1970). Daljnje planove za širenje bolnice prekida početak Prvoga svjetskoga rata 1914. godine. Dvije godine poslije umire i Franjo Josip I.

RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Činjenica je da je Huttler-Kohlhoffer-Monspergerova zaklada osnovana 1806. s ciljem otvaranja sirotišta za nezbrinutu djecu, što se ostvarilo tek 1868., dakle čak 62 godine poslije. Isto je tako činjenica da je za to vrijeme glavnicu s kamatama toliko porasla da ne samo da je bila dovoljna za otvaranje prikladno uređenoga sirotišta već i za suvremeno opremljene bolnice. Cilj rada nije bio tražiti krivca za toliko odugovlačenje, jer njegov uzrok leži u činjenici da u vrijeme osnivanja zaklade Osijek još nije bio slobodan kraljevski grad koji je mogao samostalno upravljati svojim financijama. Da jest, niti bi Mađarska kraljevska komora mogla uzeti novce iz zaklade u Budimpeštu, niti bi glavnica s pripisanim kamatama Carska dvorska komora mogla prebaciti u Beč. Dakle, na tome putu ako se uzrok kasnoga proglašenja Osijeka slobodnim kraljevskim gradom tek 1809. pokuša objasniti činjenicom da isto nije bilo moguće prije njegova ujedinjenja koje je unatoč brojnim pokušajima ostvareno tek 1786., onda se sam od sebe nameće zaključak da krivnja prvenstveno

leži na tadašnjim Osječanima, odnosno preciznije Donjograđanima koji se zbog sebičnih razloga nisu željeli odreći svojega sajma te samostalnoga suda.

Slika 4. Huttler-Kohlhoffer-Monspergerova zakladna bolnica.
Figure 4. Huttler-Kohlhoffer-Monsperger Foundation Hospital.

Slika 5. Huttler-Kohlhoffer-Monspergerovo zakladno sirotište.
Figure 5. Huttler-Kohlhoffer-Monsperger Foundation Orphanage.

Sve je fotografije snimio autor.
All photos were taken by the author.

Međutim, s gledišta povijesti medicine, puno je važnija činjenica da je odugovlačenje vraćanja zaklade u Osijek konačno rezultiralo ne samo otvaranjem sirotišta već i podizanjem nove bolnice (slike 4. i 5.). Jer da je sve išlo prema prvotnome planu, Osijek bi nesumnjivo dobio sirotište kao prvi grad u Kontinentalnoj Hrvatskoj, prije Karlovca 1842. i Zagreba 1845., ali pitanje je kada bi dobio adekvatnu bolnicu i kakva bi ona zapravo bila. Pritom se može povući paralela s Rijekom kao gradom tada i sada podjednake veličine te broja stanovnika, čija je slična zaklada braće Branchetta iz 1903. isplaćena odmah te je od nje podignuto samo sirotište, što je, uostalom, i bila njezina isključiva namjera, pri čemu se danas u toj zgradi nalazi Medicinski fakultet, a adekvatna je bolnica izgrađena na Sušaku tek za Kraljevine Jugoslavije tijekom 1930-ih godina. Dovoljno se prisjetiti da je, što se tiče Osijeka, od izgradnje vojne i stare civilne bolnice do otvaranja nove civilne bolnice proteklo gotovo stoljeće i pol. I to unatoč utvrđenoj činjenici da je vojna bolnica bila rezervirana isključivo za vojnike te brojnim apelima za izgradnjom nove civilne bolnice jer stara nije mogla pokrivati sve veće potrebe rastućega broja stanovnika grada Osijeka i njegove okolice. Tako je nakon svih problema 1874. u Osijeku, i to povijesnom ironijom sudbine baš u njegovu Donjemu gradu, izgrađena najveća i najsuvremenija bolnica u jugoistočnome dijelu Austro-Ugarske Monarhije, pri čemu se za ilustraciju dovoljno prisjetiti samo već prije iznesene činjenice da je u tadašnjoj Monarhiji uz *Nordwestbahnhof* u Beču jedina bila grijana toplim zrakom iz vlastite kotlovnice, a da je njezina zgrada do danas ostala u funkciji kao Klinika za unutarnje bolesti te da je unatoč kasnijim izgradnjama još uvijek najreprezentativnija građevina Kliničkoga-bolničkoga centra Osijek.

REFERENCE

1. Atalić, B. (2007a). Između brijanice i bolnice uloga kirurga-ranarnika u Osijeku u razdoblju od 1687. do 1746. godine. *Liječnički Vjesnik*, 129(10-11), 367–370.
2. Atalić, B. (2007b). Plague as Mediator of Health Service Institutionalisation and Town Development in the 18th Century Osijek. U: NE, *International Historico-Cultural Symposium Mogersdorf 2006* (str. 42–51). Eisenstadt: Amt der Burgenländischen Landesregierung.
3. Atalić, B. (2012). Differences and Similarities in the Regulation of Medical Practice between Early Modern Vienna and Osijek. *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*, 43, 691–699. <https://doi.org/10.1016/j.shpsc.2012.02.009>
4. Batinić, A. (2014). Daleko više od izložbenoga kataloga: Štefka Batinić. 2013. Kao Hlapić i Gita. Siročad u Hrvatskoj potkraj XIX. i početkom XX. stoljeća. *Libri & Liberi*, 3(2), 461–464.
5. Dugački, V. (2003). Zagrebačka Zakladna bolnica na Harmici (Jelačićevu trgu), 1804. – 1931. Ususret 200. obljetnici. *Gazophylacium*, 8(3-4), 74–79.

6. Dugački, V. i Regan, K. (2019). Povijest zdravstvene skrbi i razvoja zdravstvenih ustanova na hrvatskom prostoru. *Studia lexicographica*, 13(25), 35–74. <https://doi.org/10.33604/sl.13.25.2>
7. Firinger, K. i Utvić, V. (1970). *Povijest bolničkih ustanova u Osijeku od 1739. do 1930. godine*. Osijek: Opća bolnica Osijek.
8. Gačina, S. i Ivanković, GM. (1996). *Planovi i vedute Osijeka*. Osijek: Muzej Slavonije Osijek.
9. Mažuran, I. (1965). *Najstariji zapisnik Općine Osijek – Tvrđa od 1705. do 1746. godine*. Osijek: Povijesni arhiv u Osijeku.
10. Mažuran, I. (1993). *Stanovništvo i vlastelinstvo u Slavoniji 1736. godine*. Osijek: Državni arhiv Osijek.
11. Mažuran, I. (2005). *Osnivanje Vojne granice u Slavoniji 1702. godine*. Osijek: Povijesni arhiv u Osijeku.
12. NA. (1993). *Diarium sive prothocollium venerabilis Conventus Sanctae Crucis inventae Essekini intra muros ab anno 1686 usque ad annum 1890*. U: Sršan, S (ur.), *Osječki ljetopisi 1686. – 1945*. Osijek: Povijesni arhiv u Osijeku.
13. Plevnik, B. (1987). *Stari Osijek*. Osijek: Muzej Slavonije Osijek.
14. Utvić, V. (1970). *Povijest bolničkih ustanova u Osijeku od 1874. do 1974*. Osijek: Opća bolnica Osijek.
15. Wright, J. (2006). *Isusovci – mitovi, misije, povijest*. Zagreb: Naklada Ljevak.

SUMMARY

The Austrian emperor and the Croat-Hungarian king Franz Joseph I (1830/1848-1916) was the longest-serving ruler of the Habsburg dynasty. Among his properties was Osijek, which since 1809 enjoyed the status of a free royal city. In the period under review, it was the seat of the Virovitica County and the capital of the Kingdom of Slavonia until its incorporation into the Triune Kingdom of Croatia, Slavonia and Dalmatia after the Croat-Hungarian settlement of 1868. Because of this, Osijek was not only a political, economic and cultural centre but also a health care centre. At the beginning of the reign of Franz Joseph I, two hospitals were operating in it: a military one in the baroque military garrison Tvrđa and a civilian one in New Town. The most significant role in the further development of the Osijek and Slavonian health care was played by the trust established in 1806 from the legacies of innkeeper Johann Kolhoffer, tanner Josef Huttler and Jesuit Cristian Monsperger. Although originally intended for the establishment of an orphanage, due to a number of unfavourable political circumstances, the trust, until then with multiple interests attributed to the principal, came under the administration of the city of Osijek only in 1867. Along with the new orphanage opened in 1874, a new hospital was completed as well in 1868, also with the money from the trust. Huttler-Kohlhoffer-Monsperger Foundation Hospital was the largest and most modern hospital in the Triune Kingdom, and despite later constructions of various hospital wards, its building has remained the most representative building within the Clinical-Hospital Centre Osijek.

Keywords: Osijek, Kingdom of Slavonia, Franz Joseph I, 19th century, 20th century, history of medicine